

EMRULLAH EFENDİ VE SATI BEY'DEN GÜNÜMÜZE: EĞİTİMDE YENİLEŞME SORUNSALI

Murat POLAT* - İ. Bakır ARABACI**

Özet

Türk eğitim tarihi açısından eğitimde yenileşme nereden başlamalı? Sorusu ve bu soru temelinde özellikle Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında geçen II. Meşrutiyet dönemindeki tartışmalar önem arz etmektedir. Tartışmada, Emrullah Efendi, eğitimde yenileşmenin yükseköğretimden başlatılması gerektiğini "Tûbâ Ağacı Nazariyesi" teorisi ile savunmuştur. Satı Bey ise bu teoriye karşı çıkarak eğitimde yenileşmenin ilkokuldan başlatılmasının daha iyi olacağını ifade etmiştir. Söz konusu tartışma için aslında birçok açıdan halen güncelliğini korumakta olan bir tartışma olduğu söylenebilir. Zira 21.yy'daki Türkiye koşulları göz önünde bulundurulduğunda; eğitimde kapsamlı bir yenileşmenin gündeme getirilmesinin ülke geleceği açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türk eğitim tarihinin köklerine inerek, Emrullah Efendi ve Satı Bey'in öne sürmüş oldukları görüşler ışığında eğitimde yenileşme nereden başlamalı sorusunu yeniden ele almak ve günümüz koşulları dâhilinde tartışmaktır. Araştırmanın yöntemi alanyazın taramasıdır. Konuya ilişkin doğrudan ve birincil kaynaklar üzerinden verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda, Emrullah Efendi'nin Tûbâ Ağacı Nazariyesi teorisi ve Satı Bey'in bu teoriye ilişkin muhalif görüşleri hakkında bilgi verilmiş, sonrasında ise "Türk eğitiminde yenileşme mümkün mü" sorusu tartışılmıştır. Nihai olarak, ulaşılan veriler ve değerlendirmeler üzerinden günümüze dair birtakım çıkarımlar ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Eğitim Tarihi, Emrullah Efendi, Satı Bey, Tûbâ Ağacı Nazariyesi, Eğitimde Yenileşme.*

FROM EMRULLAH EFENDI AND SATI BEY TO PRESENT: INNOVATION PROBLEMATICS IN EDUCATION

Abstract

For the history of Turkish education, a very important the question is where we should begin an innovation in education. Moreover, it is distinctly important in debates between Emrullah Efendi and Sati Bey on the subject. According to Emrullah Efendi's "Theory of the Tûbâ Tree", innovation in education needs to be initiated from higher education. Sati Bey stood against this theory, and he expressed that it would be better to start innovation in education from the primary school level. In fact, theses debates still remain valid up to date. In the 21st century, considering the conditions of Turkey, a comprehensive innovation in education is considered to be useful for the future of the country. Hence, the purpose of this research is to discuss Emrullah Efendi's "Theory of the Tûbâ Tree" and the opinions of Sati Bey in line with the present conditions. The research method is a literature review. The domestic and foreign publications on the subject were reviewed. At the end of the research, conclusions and suggestions were made in accordance with available data.

Key Words: *The History of Education, Emrullah Efendi, Sati Bey, Theory of the Tûbâ Tree, Innovation in Education .*

* Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, MUŞ.

e-posta: m.polat@alparslan.edu.tr

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ELAZIĞ.

e-posta: arabacibaki@gmail.com

1. GİRİŞ

Gelişen çevre ve teknoloji, toplumları ve beraberinde örgütleri, değişime ve yenileşmeye zorlamaktadır. Özellikle örgütler, toplumun gelecek kaygısını ve beklentilerini giderici bir amaca sahip olmalarının zorunluluğu nedeniyle değişim ve yenileşmeye her dönemde açık olmak mecburiyetindedirler.

Değişim ve yenileşme mecburiyeti konusunda ise son yıllarda değişme yerine, yenileşme (inovasyon) teriminin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Oysaki yenileşmenin kendisi önceden planlanmış belirli bir değişimdir. Aralarındaki fark çok küçük olmakla birlikte yenileşmenin bir rastlantıdan çok, kasıtlı ve planlanmış bir hareket olduğu söylenebilir. Öte yandan değişimin, kendiliğinden oluşabileceği durumlar da vardır. Başka bir deyişle, yenileşme, amaçlı ve planlı iken değişimin, kimi zaman eski sisteme dönüş tarzında olabileceği/olabileceği de ön görülmektedir. Bu açıdan öncelikle örgütlerde yenileşmenin yönünün pozitifken, değişimin yönünün negatif yönde olduğu ifade edilmektedir. Yani, yenileşmede hem nicelik hem de nitelik varken, buna karşılık, değişim/değişim bazen sadece niceliksel olabilmektedir (Beycioğlu ve Aslan, 2010; Özdemir, 1995; Taş, 2007). Dolayısıyla yenileşme için, değişimi kapsayan, bir temel alan ve örgütlerin toplumsal beklentilerini karşılamada ellerini güçlendiren etkili bir araç olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, kimilerine göre yönetimi icat eden adam (Byrne ve Gerdes, 2005) olarak kabul edilen Peter F. Drucker da yenileşme (inovasyon) için; girişimciliğin özel bir enstrümanı ve zenginliğin yaratılmasında yeni yeterliklere sahip bir hareket tarzı olduğu (Drucker, 1993) sonucuna varmıştır.

Yenileşme, belirgin bir şekilde uygulamaların beklentileri karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkar. Aynı zamanda toplumlarda örgütlerin yenileşme politikalarında farklı stratejiler ve bakış açıları etken olabilir. Örneğin, Özdemir ve Cemaloğlu'na (2000) göre eğitim örgütlerini diğer örgütlerden ayıran temel özelliklerden biri, değişimi başlatma sorumluklarının olmasıdır. Bu anlamda toplumsal örgüt yapıları içinde ayrıcalıklı örgütler olarak eğitim örgütleri, öncü olma rolleriyle, değişim ve

yenileşmeye karşı hazırlıklı ve duyarlı olmak durumundadırlar.

Bu görüşü destekleyen Lewin'e (1945) göre de, toplumsal yapının eğitim sisteminin değişmesi yönünde baskı yapması, eğitimin toplumu etkilemesinden daha kolay gerçekleşmektedir (Akt: Çalık ve Er, 2014). Ancak toplumsal yapının, yenileşmenin alt yapısının oluşturulması sürecinde; sürecin bir parçası olarak, ülke eğitim tarihinde yer alan ve konuya ilişkin yapılmış tartışmaları, çeşitli türden çalışmaları veya reform hareketlerini de göz önünde bulundurması önceliklidir. Bu yöntemle genel bir değerlendirme yaparak, geleceğe yönelik iyi temellendirilmiş, yeni fikirlerin ortaya konması gerekmektedir. Bu yaklaşımla ve eleştirel bir bakış açısıyla, özellikle Türkiye'de çağdaş eğitim düşüncesinin geliştirilmesinde, güncel eğitim sorunlarının anlaşılıp çözümlenmesinde ve geleceğe yönelik doğru eğitim planlamasının yapılmasında eğitim tarihi araştırmalarının öneminin her geçen gün artmakta (Uygun, 2012) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türk eğitim tarihi denildiğinde ne anlamak gerektiği de önem arz etmektedir.

Akyüz'e (2011) göre Türk eğitim tarihi denildiğinde genel olarak; Türk milletinin bilinen en eski tarihlerinden günümüze kadar geçen süreç kastedilmektedir. Bu süreç içinde eğitimle ilgili her türlü faaliyet, örgün ve yaygın eğitim çalışmaları, insan yetiştirme düzeni, okullar, öğretmenler, Türk milletinin mutluluğu ve mutsuzluğu ile eğitim ve eğitim sistemi arasındaki ilişkilerin incelendiği bir bilimi anlamak mümkündür. Dolayısıyla bu perspektif dâhilinde Türk eğitim sistemi için çağdaş anlamda yenileşme hareketlerinin Tanzimat dönemiyle birlikte başladığını söylemek olasıdır. Zira eğitimde yenileşme için nereden başlanmalı? Sorusu diğer gelişmelerle birlikte bu dönemde önem kazanmaya başlamıştır.

Nitekim Dünya eğitim tarihi açısından da eğitimde yenileşme için nereden başlanmalı sorusuna yanıtların hemen her ülke özelinde farklı dönemlerde, isimlerde ve tarihi karakterlerce tartışmaya açıldığı; birbirinden ayrı türde çözüm önerilerinin yer yer ortaya çıktığı söylenebilir. Bu açıdan yenileşme konusunda her toplumdaki bilim adamları,

devlet adamları ve düşünürlerin farklı görüşlerinin etkili olduğu ve öne çıktıkları anlaşılmaktadır.

Türk eğitim tarihi düşünüldüğünde ise Emrullah Efendi ve Satı Bey'in II. Meşrutiyet dönemindeki tartışmaları üzerinde ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Aslında her ikisinde Türk eğitim tarihinde meşrutiyet döneminde eğitim konusundaki farklı ve aykırı görüşleriyle tanınmış eğitimcilerdir. Bu eğitimciler, o dönem için eğitimde yenileşme konusunda birbirine zıt ancak yeni, iki ayrı fikri savunmalarıyla da daha çok ünlenmişlerdir. Özellikle savundukları fikirler arasında; eğitimde reformun ilk olarak yükseköğretimde başlatılmasını ön gören Emrullah Efendi'nin "Tûbâ Ağacı Nazariyesi" teorisi ile Satı Bey'in bu görüşe karşıt olarak öne sürmüş olduğu ve eğitimde reformun ilkokuldan itibaren başlatılmasını savunduğu görüşleri eğitimde yenileşmenin tarihi açısından önem arz etmektedir. Başka bir deyişle her iki eğitimci arasındaki tartışmaların, o dönem için, daha çok eğitimde reforma nereden başlanmalıdır sorusu üzerinde yoğunlaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda konunun birçok açıdan güncelliğini halen koruyan bir tartışma konusu olması nedeniyle; günümüz ülke eğitim sistemlerinin çeşitli güncel reform hareketleriyle şekillendirilmek istendiği 21. yüzyıldaki Türkiye koşulları göz önünde bulundurulduğunda, kapsamlı bir eğitimsel reformun gündeme getirilmesinin ülke geleceği açısından faydalı olacağı ön görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de eğitimin tarihi köklerine inilerek geçmişten günümüze ülkede süre gelen ve eğitimde reform için "nereden başlanmalı" tartışmasını içeren Emrullah Efendi ve Satı Bey'in öne sürmüş oldukları görüşler ve günümüz koşulları çerçevesinde yeniden ele almak ve konuyu yeniden tartışmaya açmaktır. Bu amaçla araştırmanın yöntemi alanyazın taraması olarak belirlenmiştir. Konuya ilişkin doğrudan ve birincil kaynaklar üzerinden verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Öncelikle Emrullah Efendi'nin Tûbâ Ağacı Nazariyesi teorisi ve Satı Bey'in nazariye teorisine yönelik muhalif görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Ek olarak Türk eğitiminde yenileşme ile Emrullah Efendi ve Satı Bey'in görüşleri arasındaki ilişki ortaya

konmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda, ulaşılan veriler ve değerlendirmeler üzerinden günümüze ve geleceğe dair birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur.

2. "TÛBÂ AĞACI NAZARİYESİ" TEORİSİ

Türk eğitim tarihi incelendiğinde, Tanzimat dönemiyle başlayan fikir akımlarının özellikle II. Meşrutiyet döneminde yoğun bir şekilde eğitimde olası reform hareketlerinin ciddiyetle tartışıldığı bir noktaya ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu döneme damgasını vuran önemli tartışmalardan biri ise eğitimde reformun eğitimin hangi kademesinden itibaren başlanarak gerçekleştirilmesi gerektiği sorunsalı üzerinedir. Bu tartışma özellikle o dönemde maarif nazırı (eğitim bakanı) Emrullah Efendi'nin eğitim hakkındaki görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir (Şahin ve Tokdemir, 2011).

Emrullah Efendi'nin eğitimin yenileşmesi alanındaki görüşlerini genel olarak "Tûbâ Ağacı Nazariyesi" ile açıklamış olduğu söylenebilir. Bu nazariyede Tûbâ Ağacının bir metafor olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, cennette bulunduğu rivayet edilen, kökleri yukarıda ve dalları aşağıda bir ağaç olan Tûbâ Ağacı; eğitimde yenileşme ve çağdaşlaşmanın aşağıdan yani ilköğretimden değil, yukarıdan yani Darülfünun (Üniversite)'dan başlaması ve gelişmenin yukarıdan aşağıya doğru hayata geçirilmesi gerektiğini temsil etmektedir. Zira Emrullah Efendi'ye göre insanlığın gelişimi bilimlerin üniversitelerde geliştirilmesi yoluyla olmuştur. Bu nedenle önce bilimsel zihniyeti yerleştirip geliştirmek gereklidir ve bu da ancak Darülfünun'da yapılabilir (Dölen, 2008). Yine Emrullah Efendiye göre, eğitimin gelişmesi öğretmenden öğrenciye, üniversiteden liseye, yukarıdan aşağıya doğrudur. Eğitimin amacı ise bir fertteki bedenî ve nefsanî güçleri olgunluk derecesine çıkartmaktır. Dolayısıyla eğitim, fitrat ve hürriyet üzerine kurulmalı; kişinin tabii hürriyetini sağlamalıdır. Eğitim kademeleri arasında yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya kuvvetli bağlar vardır ancak ilim yukarıdan başlar (Ergün, 1986).

Tekeli'ye (1980) göre, Emrullah Efendi, nazariyesindeki görüşleriyle paralel olacak şekilde 1912 yılında Darülfünun'u yeniden düzenleyerek Darülfünun'a işlerlik

kazandırmıştır. Böylece cansız Darülfünun'a can gelir ve bazı okullarda ona bağlanır. Yine 1915'te ise bu kez kızlara da Darülfünun'da okuma olanağı çıkar. Bundan sonrası yeni yükseköğretilerin açılmasıyla devam eder. Sonuçta, yeni eğitim sisteminin oluşmasında Tanzimat'tan İttihat ve Terakkiye kadar uzanan dönemde izlenen çizgi, medreseye dokunmadan, çağdaş eğitim kurumlarının kurulması olmuştur (Sağ, 2003). Ayrıca Ergün (1982) genellikle Tûbâ Ağacı Nazariyesi ve ondan doğan tartışmalarla ön plâna çıkan Emrullah Efendi'nin Türk eğitim sisteminde prensipler, yasa, yönetmelikler ve sağlam bir örgüt kurma çalışma ve girişimleriyle de çok yararlı hatta tarihte unutulmaz bir eğitim bakanı tipi olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşü, Emrullah Efendi'nin nazırlığı sırasında yükseköğretimle birlikte ilköğretime de aynı derecede önem vermiş olması; yine o dönem için yeni bir kural olarak ilköğretim öğretmenlerine devlet bütçesinden maaş verilmesini savunmuş olması, muallimliğın bir meslek olduğunu dile getirerek yıllıkçı muallimlerle ya da ücretli muallimlerle ilköğretilerin gelişemeyeceğini ifade etmiş olması ve bu fikirleri doğrultusunda çaba göstermiş olması (Akyüz, 2011: 301) gibi eylemlerinin desteklediği söylenebilir.

Öte yandan Emrullah Efendi'nin yönetim anlayışı ve nazariyesi, gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Fırkası'sının önde gelen bir üyesi olması ve gerekse salt eğitim görüşleri açısından; yaşadığı dönemde ve öldükten sonra kendisinin birçok eleştiricilerinin çıkmasına ve tartışmalara neden olmuştur. Ancak bu tartışmalar için hiçbir zaman kişilikler ön plâna sürülmeden, eğitimde önceliğin orta ve yükseköğretime mi yoksa ilköğretime mi verilmesi biçiminde devam eden ve o zamanlar için de çok yararlı olan tartışmalar oldukları söylenebilir (Ergün, 1996). Yapılan tartışmalar arasında günümüzde en çok bilineni ise Satı Bey ve Emrullah Efendi arasında, özellikle, Emrullah Efendi'nin Tûbâ Ağacı Nazariyesi teorisi üzerinden başlayan ve sonrasında da farklı zaman ve kişiliklerle günümüze değin süregelen tartışmadır.

3. SATI BEY'İN TÛBÂ AĞACI NAZARİYESİ'NE MUHALEFETİ

Emrullah Efendi nitelikli bir toplumda eğitimin gelişebilmesi için, öncelikle nitelikli bir yükseköğretilerin gerekliliğini savunmuş ve bunu Tûba Ağacına benzetmiştir. Satı Bey ise bu fikre şiddetle karşı çıkmış, toplumda nitelikli bir eğitimin öncelikle nitelikli bir ilköğretim sistemine bağlı olduğunu ve zayıf bir ilköğretilerin temelleri üzerine sağlam bir yükseköğretilerin geliştirilemez olacağını savunmuştur (Doğan, 2012: 360-361).

Satı Bey'e göre Tûbâ Ağacı Nazariyesi'ni savunanlar temelde iki iddia da bulunabilirler. Bu iddialardan birincisi, herşeyden önce bize yükseköğrenim görmüş bir aydınlar topluluğu lazımdır şeklindedir. İkincisi ise tüm toplumlarda, önce yükseköğretim geliştirilmiş, sonra ilköğretim ele alınmıştır (Akyüz, 2011: 302) iddiasıdır. Ancak temelde tartışmayı alevlendiren, yani II. Meşrutiyet döneminde eğitimde reformun üstten mi, yoksa alttan mı başlaması gerektiğine yönelik Satı Bey ile Maarif Nazırı Emrullah Efendi arasında geçen Tûbâ Ağacı Nazariyesi tartışmasının dozunu artıran, Satı Bey'in "Maarif İslahatı Hakkında" başlığı ile 1909'da Maarif Nazırı Emrullah Efendi'ye sunduğu dilekçe olmuştur. Bu dilekçede Satı Bey, maarifin (eğitimin) bütün şubeleri arasında şiddetli bir irtibatın var olduğunu; dolayısıyla maarifin hiçbir şubesinin ve eğitim öğretilerin hiçbir derecesinin diğerlerinden ayrı olarak düzeltilmesi veya geliştirilmesinin mümkün olmadığını savunmuştur. Zira yükseköğretilerin ilerlemesi ve gelişmesi onların öğrencisini yetiştirmekte olan ilk ve orta öğretilerin ilerlemesine ve gelişmesine bağlıdır, şeklinde eğitimde reforma ilişkin görüşlerini net bir biçimde açıklamıştır. Bu nedenle "Pedagoji bilmemekle" itham ettiği Nazırla olan görüş ayrılıkları ayyuka çıkmış ve buna yönelik uygulamaları, aynı zamanda onun Darülmuallimin'den istifa etmesine sebep olmuştur. Tartışma ise Satı Bey Türkiye'den ayrılıncaya kadar devam etmiştir (Gündüz, 2010).

Aslında Satı Bey'in gerçekleştirmiş olduğu eylemler ve sahip olduğu fikirleri tıpkı Emrullah Efendi gibi, çağdaşlarının, çok ötesinde bir çizgide olduğunu kanıtlamıştır. Örneğin, günümüzde oldukça popüler ders anlatım yöntemlerinden biri olan buluş yöntemi ile ders anlatımını ve bu yöntemle düzenlenmiş bir ders planı örneğini Türk eğitim tarihinde ilk kez gerçekleştirmiş (Oruç, 2007) ve yine yaşadığı dönemde anaokulları için çalışmalarda bulunmuştur (Aktan ve Akkutay, 2014). Dahası öğretmenin ve öğretmenlik mesleğinin toplumdaki yeri ve önemine inanan; bu amaçla Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı kökenli pedagoji anlayışının temellerinin atılmasında ön ayak olan (Şanal ve Çelikten, 2006) aydın bir eğitimcidir.

Diğer yandan Satı Bey'in Tûbâ Ağacı Nazariyesi'ne karşı çıkışı Türkiye eğitim tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Zira Satı Bey'in bu karşı çıkışı aslında ilköğretim öğretmenlerine ayrı bir değer vermesinden kaynaklanmaktadır. Ona göre maarifin öncüleri ilköğretim öğretmenleridir ve ilköğretim olmazsa diğer yüksek kademelerdeki okullarda olamaz (Genç, 2005). Bu yönüyle aslında yapılan tartışmanın bir anlamda "yeni eğitim" üzerine bir tartışma (Hesapçıoğlu, 2009) olduğu da söylenebilir.

4. TÜRK EĞİTİMİNDE YENİLEŞME MÜMKÜN MÜ?

Günümüz toplumları, eğitimde nitelik artışının bireyin yaşadığı toplumun ekonomik, sosyal, politik ve kültürel gelişimi üzerine nedenli etkisi olduğunu kabul etmektedirler. Buna paralel olarak toplumdaki eğitim düzeyinin artmasıyla, verimlilik arasında bağ kurulmakta ve bireyin yaşadığı topluma, aldığı eğitim ölçüsünde katkıda bulunduğuna inanılmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli bilimsel araştırmalar eğitimin niteliği ve düzeyi ile kalkınmanın unsurları olan ekonomik büyüme, siyasal ve toplumsal gelişme arasında doğrusal ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur (Çakmak, 2008). Burada bahsi geçen eğitim ve toplumsal kalkınma unsurları arasındaki ilişkiler ağının fikri, zihinsel ve felsefi temellerini ise eğitim tarihinde işlenen ve çeşitli toplumlarda, farklı dönemlerde eğitim üzerine yapılan tartışmalar oluşturmaktadır.

Türk eğitim tarihinde yenileşme hareketlerinin ve tartışmaların en yoğun şekilde hissedildiği dönemler arasında Tanzimat ve sonrasındaki II. Meşrutiyet dönemi gelmektedir. Bu dönemler süresince Satı Bey ve Emrullah Efendi, gibi birçok dönem aydını, toplumun medeniyetten geri kalış nedenlerini sorgulayan fikirler ortaya atmışlar ve bunları tartışmışlardır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Satı Bey ve Emrullah Efendi arasında Tûbâ Ağacı Nazariyesi üzerinden gelişen ve etkileri günümüz koşullarında bile halen yer yer gözlenebilen önemli bir tartışmanın ise sonucundan ziyade çıkış noktasına ve eğitim sistemi üzerinde bıraktığı etkiye bakmak gerekmektedir. Ancak elbette ki her dönemin kendine has koşullarını toplumlara öncelikle dayattığı gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Nitekim Akyüz'e (1999) göre 1839 Tanzimat fermanında eğitimle ilgili herhangi bir madde bulunmamasına rağmen, o dönemin koşulları gereği, eğitimde yenileşme hareketleri hem tarihi sürecin bir zorunluluğu olarak hem de Avrupa kamuoyunu kazanarak, dış kaynaklı baskıların azaltılabileceği düşüncesinden dolayı kaçınılmaz görülmüştür. Bu minvalde ilk uygulamalar modern tarzda örgün ve yaygın eğitim kurumlarının açılmasıyla başlamıştır. Yine bu dönemde diğer yenilik hareketleriyle birlikte eğitim yönetimi alanındaki uygulamalarda da yenilik adına doğrudan Fransız modeli örnek alınmıştır. Ancak Fransa'ya uygun olan bu model hiç bir inceleme ve araştırmaya tabi tutulmadan, uyarlanmadan doğrudan farklı bir yapı ve kültüre sahip olan Türk toplumuna uygulanmış olduğundan dolayı genelde, günümüz Türk kamu yönetiminin esasını oluştururken, özelde ise, eğitim sisteminin büyük, hantal ve bürokratik bir yapıda olmasına ortam yaratmıştır. Ve yenileşme uygulamalarındaki acelecilik, inceleme ve araştırmaya tabi tutmadan yeniliklerin uygulamaya konulması, vb süreçler Tanzimat döneminden başlayan ve kuşaklara miras olarak kalan sorunlu uygulamaları (Cemaloğlu, 2005) beraberinde getirmiştir.

Neticede Tanzimat döneminin fikri zihniyet yapısı sonraki dönemlerde de güncelliğini korumuş ve yansımaları en başta I. ve II. Meşrutiyet dönemleri olmak üzere geçmişten günümüze değin uzanmıştır. Burada dikkat

çekici olan durum; dönemin Satı Bey ve Emrullah Efendi gibi aydınlarının gerek kendi aralarında gerekse diğer aydınlarla eğitimde reform üzerine yaptıkları fikir ve zihniyet tartışmalarının o dönemki eğitim sisteminin yenileşmesi üzerindeki etkilerinin çok düşük bir düzeyde kalmış olmasıdır. Bu durumun temel nedeninin dönemin toplumsal yapı ve beklentileri arasındaki dengesizlikten, dağınıklık ve uygulamalardaki acelecilikten kaynaklı olduğu söylenebilir.

Günümüz koşullarında ise eğitim örgütlerinde yenileşme beklentisinin temelde iki şekilde olduğu gözlenmektedir. Bu beklentilerin ilki, toplum yapısının eğitim örgütlerini değişim ve yenileşme için zorunlu tutması; ikincisi ise eğitim örgütlerinin kendi içlerinde (okullar, bakanlık, vs) değişim ve yenileşme için bir yol haritası belirlemeleridir. Örneğin, okula dayalı yönetim, eğitimi okullar aracılığıyla yenileştirme yaklaşımları çerçevesinde kullanılan bu yöntemlerden biri olarak kabul görmüştür. Okula dayalı yönetim, Geiger (1994)'a göre eğitimle ilgili her türlü kararın bir anlamda tümüyle okulda alınması olarak açıklanabilir. Kenney (1994), bu yöntemde temel gerekçenin, karar alıcı ile uygulayıcıyı ne kadar yaklaştırsak kararların isabetlilik derecesinin de o kadar fazla olacağı fikrinden doğmuş olduğunu belirtmiştir (Özdemir, 1996).

Diğer yandan bilimsel çalışmalar günümüz örgütlerinde değişim ve yenileşmenin önünde süreç dâhilinde belirli birtakım somut ve aşılması gereken engellerin olabileceğini haber vermektedirler. Töremen'e (2002) göre, toplumsal değişimde okulun rolü, ister izleyici, isterse lider olarak görülsün her koşulda okul için değişim ve yenileşmenin sürekli olduğudur. Ancak değişim/yenileşme sürecinde örgütlerin önünde: Mevcut düzenin yeteri kadar rahatsızlık vermemesi, vizyonun yeteri kadar olgunlaşmamış/çekici olmaması, değişim için eyleme geçmekle yükümlü olanların gereken performansı göstermemeleri, denetleyen bir karşı direncin varlığı, güçlü bir liderlik ögesinin eksikliği, bir anda birden fazla değişikliğin her birine yeterince yoğunlaşmadan yapılıyor olması, kültürel baskılar ve ekonomik sistem türünden kaynaklanan engeller vardır.

Taş'a (2007) göre de örgütlerde yenilikler süreklilik arz etmelidir. Zira bu yenilikler ülkelerin gelişmesi ve insan kaynaklarının nitelik kazanması açısından büyük önemdedirler. Ancak yenileşme konusunda örgütlerde her zaman örgüt içinde yapılması gereken yeniliklerin önüne birtakım engeller, başka bir deyişle, dört köşe tekerlekler, çıkmaktadır. Dört köşe tekerleklerle kastedilen ise; örgütte rutin yapılan işleri, gelenekleri, prosedürleri, iletişimsizliği hatta bölümler arası çatışmaları temsil edebilen ve iş yapmanın maliyetini yükselten, verimsiz ve etkisiz insanlardır. Ve bu tür insanlar her türlü engeli çıkartarak eğitim kurumunu iş yapamaz hale getirebilmektedirler.

Bunun yanı sıra örgütlerde değişim ve yenileşmenin önündeki engellerin varlığı, bu engellerin aşılması konusunda neler yapılabilir, sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu konuda çeşitli tekniklerin önerildiği görülmektedir. Bunlar arasında; örgüt içerisinde eğitim faaliyetlerinin artırılması, örgüt üyelerinin değişim çabalarına katılımlarının sağlanması, zorlayıcı birtakım taktiklere başvurmak, şok tedbirler almak (Artan, 1997), yeniliği sürdüren yöneticinin ve diğer çalışanların iletişim becerisini güçlendirmek, geleneksel düşünceye karşı eğitim vermek ve yenileşmenin her aşamasında katılımı sağlamak (Taş, 2007) türünden yaklaşımlar sayılabilir. Fakat, burada yer alan yaklaşımların özellikle eğitim örgütlerinde yenileşmenin önündeki engellerin aşılması sürecinde ne derecede/ne düzeyde etkili olabildikleri ise ayrı bir tartışma konusudur.

Eğitim örgütlerinde yenileşmenin önündeki engeller bir yana bırakıldığında; Türk eğitim sistemi açısından eğitimde yenileşme üzerine yapılan değerlendirme ve araştırmaların, eğitimde yenileşmenin Türk eğitim sistemi açısından büyük öneme sahip olduğu düşüncesinde birleştikleri söylenebilir (Çalık ve Er, 2014; Doğru ve Uyar, 2012; Gündüz ve Balyer, 2013; Töremen, 2002). Ancak eğitimde yenileşme süreci hemen her açıdan iyi bir planlamayla, konuya ilişkin her türden engeller ve çözüm yolları gözetilerek gerçekleştirilmelidir.

Bugün için Türk eğitim sistemi açısından

eğitimde yenileşme hareketine nereden başlanmalı sorusunun yanıtı; büyük oranda yenileştirme çalışmalarının hem merkezi olarak yukarıdan aşağıya, hem de paralel bir biçimde aşağıdan yukarıya doğru birlikte planlanıp yürütülmesi şeklinde olması (Şahin, 2007) gerektiği düşüncesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Başka bir anlatımla, eğitim sistemi ve onun alt birimi olan okulların yaygınlığı ve işlevleri açısından bakıldığında, değişimin aşağıdan başlaması temel koşul olmakla birlikte, günümüz hem merkezleşme hem de yerelleşme yaklaşımlarının bu anlamda tek başlarına işlevsel olmadıkları ve bunun nedeninin merkezleşmenin, en sınırlı amaçlar dışında, etkisiz ve uygun olmayan bir yolla, program ve performansı standartlaştırmaya yönelik işletilmesinde yatmakta olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitimde yerelleşme yaklaşımları (okula dayalı ya da yerinden yönetim gibi) için ise tek tek okulların değişimi yönetme kapasitesinden yoksun oldukları göz önünde bulundurulmalıdır. Yani, okullar, tecrübe edilen değişim uygulamalarının değerlendirmesini yapma yeterliliğine sahip değildirler (Fullan, 1992: 117). Nihai olarak, eğitimde yenileşme için eğitim sisteminde merkezleşme veya yerelleşme gibi tek boyutlu yaklaşımlar yerine; Emerullah Efendi'nin eğitimde yenileşmenin yukarıdan aşağıya başlaması gerektiği düşüncesi ile Satı Bey'in yenileşme için önermiş olduğu aşağıdan yukarıya doğru bir yol izlenmesi gerektiği görüşlerinin birleştirilerek hem aşağıdan yukarıya hem de yukarıdan aşağıya olacak şekilde ve eğitimin tüm paydaşlarınınca desteklenecek bir eğitimde yenileşme politikasının oluşturulmasıdır.

5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Her ne kadar eğitimde değişim ve yenileşmenin tabandan ve evrimleşerek gerçekleşmesi gerektiği belirtilse de, özellikle Türk eğitim sisteminin tarihi seyri ve mevcut durum neticesinde; eğitimde yenileşme düşüncesinin kabul edilmesi, politikaların düzenlenmesi,

buna yönelik kültürün şekillendirilmesinin üst yönetimin yetki ve sorumluluğu altında olduğu açıktır. Bu nedenle "Üst yönetim istemedikçe, yönetimde yenileşme gerçekleşemez" görüşü her dönemde tıpkı II. Meşrutiyet döneminde de olduğu gibi geçerliliğini sürdürmektedir.

Nitekim Satı Bey'in toplumda herkesin öğretmenlik yapabileceği görüşüne karşı çıkışı; öğretmen adayı öğrencileri ülkenin güncel ve önemli sorunlarına çözüm yolları üzerine düşünmeye yönlendirmesi; öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri konusunu ilk kez ayrıntılı olarak ele alıp mevcut sorunlar için fikirler üretmesi gibi özellikleri hala günümüz koşullarında güncelliğini koruyan tartışma ve vakaların daha o dönemlerde bile önemli tartışma konuları oldukları söylenebilir. Buradan yola çıktığımızda, eğitimde yenileşmenin Türk tarihindeki köklerini ve bu konu üzerine yürütülen fikirleri, araştırma sonuçlarını, daha iyi anlamaya çalışarak, konu hakkında eğitimin tüm paydaşlarını kapsayan her açıdan kapsamlı ve planlı bir yenileşme projesi hazırlığına gidilmeli ve bu proje eğitim sistemi içerisinde hayata geçirilmelidir. Zira Emrullah Efendi ve Satı Bey'den günümüze kadarki süreç değerlendirildiğinde; özellikle Satı Bey'in eğitim sistemi hakkındaki görüşlerinin hala güncelliğini koruduğu söylenebilir. Dahası Dünya üzerinde ki toplumsal ve eğitimsel ilerleme süreci ve gelişmişlik göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'deki güncel problemlerin hala birçok anlamda geçmiş dönem koşullarıyla benzerlik gösteriyor olması oldukça düşündürücüdür.

Eğitimde yenileşme için öncelikli olarak eğitim araştırmacılarına ve eğitimin tüm paydaşlarına görev düşmektedir. Özellikle eğitim tarihi alanına olan ilginin artan şekilde korunması önemlidir. Geçmiş eğitim süreçlerinden çıkarılacak olan dersler neticesinde ülke eğitim politikalarında uzun soluklu bir değişim ve yenileşmenin toplumun kültürel değerlerini de temel alarak başlatılması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aktan, O. ve Akkutay, Ü. (2014). "OECD Ülkelerinde ve Türkiye'de Okulöncesi Eğitim", **Asya Öğretim Dergisi**, 2/1, 64-79.
- Akyüz, Y. (2011). **Türk Eğitim Tarihi: M. Ö. 1000-M. S. 2011**, 21. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Artan, İ. (1997). **Örgütsel Değişim ve Gelişme, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi**, Şelale Matbaası, İstanbul.
- Beycioğlu, K. ve Aslan, M. (2010). "Okul Gelişiminde Temel Dinamik Olarak Değişim ve Yenileşme: Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Rollerini", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7/1, 153-173.
- Byrne, J. A. ve Gerdes, L. (2005). The Man Who Invented Management. Bloomberg Businessweek Magazine. Retrieved November 27, 2005, <http://www.businessweek.com/stories/2005-11-27/the-man-who-invented-management>. (10.06.2014).
- Cemaloğlu, N. (2005). "Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları ve Sonuçları (1839-1876)", **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(14), 153-165.
- Çakmak, Ö. (2008). "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi", **D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11, 33-41.
- Çalık, T., ve Er, E. (2014). "İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Okulun Değişime Açıklığı ile Değişim Kapasitesi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 20/2, 151-172.
- Doğan, İ. (2012). **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri: Kurumlar, Kişiler ve Söylemler**, 2. Basım. Nobel, Ankara.
- Doğru, S. ve Uyar, M. (2012). "Millî Eğitim Bakanlığı Taşra Örgütlerinin Değişmeye Direnme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma (Konya İli Örneği)", **Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, 32, 119-143.
- Dölen, E. (2008). "II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, 10/1, 1-46.
- Drucker, P. F. (1993). **Innovation and Entrepreneurship**, 1st Edition, HarperBusiness, New York.
- Ergün, M. (1982). "Emrullah Efendi-Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1/2, 7-36.
- Ergün, M. (1986). "20. Yüzyıl Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, 20, 63-67.
- Ergün, M. (1996). **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ocak Yayınları, Ankara.
- Fullan, M.G. (1992) **Successful School Improvement: The Implementation Perspective and Beyond**, **Open University Press**, Buckingham.
- Genç, S. Z. (2005). "Sınıf Öğretmeni Yetiştirme Meselemiz", **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11, 86-99.
- Gündüz, M. (2010). "Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Eğitimci: Satı Bey ve Fenn-i Terbiye Adli Eseri Üzerine Bir İnceleme", **Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 5/3, 1392-1415.
- Gündüz, Y. ve Balyer, A. (2013). "Yükseköğretim Örgütlerinde Değişim ve Yenileşmeye İlişkin Akademik Algılamalar", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 12/43, 47-66.
- Hesapçıoğlu, M. (2005). "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi", **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 29, 121-138.
- Oruç, Ş. (2007). "Osmanlı'nın Son Döneminde Eğitim Uygulamalarında Yeralan Buluş Yöntemi ve Bu Yöntemle Yapılmış Bir Ders Örneği", **Türkiye Sosyal Araştırmalar (TSA) Dergisi**, 11/2, 139-164.

- Özdemir, S. (1995). **Eğitimde Örgütsel Yenileşme**, Nobel, Ankara.
- Özdemir, S. (1996). "Okula Dayalı Yönetim", **Eğitim Yönetimi**, 2/3, 421-426.
- Özdemir, S. ve Cemaloğlu, N. (2000). "Eğitimde Örgütsel Yenileşme ve Karara Katılma", **Milli Eğitim**, 146.
- Sağ, V. (2003). "Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 27/1, 11-25.
- Şahin, İ. (2007). "Türkiye Eğitim Sisteminde Değişim", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 5/20, 30-54.
- Şahin, M. ve Tokdemir, M. A. (2011). "II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler", **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 9/4, 851-876.
- Şanal, M. ve Çelikten, M. (2006). "Mustafa Sâtı Bey'e Göre Öğretmenlik Mesleği". **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21/2, 339-348.
- Taş, S. (2007). "Eğitimde Yenileşmenin Önündeki Engeller (Dört Köşe Tekerlekler)", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17, 183-192.
- Töremen, F. (2002). "Eğitim Örgütlerinde Değişimin Engel ve Nedenleri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12/1, 185-202.
- Uygun, S. (2012). "Eğitim Tarihi Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 33/2, 263-282.